

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยโบราณมานั้นครอบครัวไทยได้ให้ความสำคัญต่อสามีในฐานะเป็นหัวหน้าของครอบครัว ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างแบบอิตาเลียปไตคือ ให้อำนาจสิทธิ์ขาดแก่หัวหน้าแต่ผู้เดียว แต่ต่อมาลักษณะครอบครัวดังกล่าวได้เปลี่ยนมาเป็นลักษณะที่ให้สมาชิกของครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการปกครอง แต่อย่างไรก็ดีบทบาทและหน้าที่ในครัวเรือน ถึงแม้จะมีการแบ่งกันตามวัย เพศ หรือตำแหน่ง หน้าที่ และฐานะในครัวเรือนก็ตามแต่บทบาทของชายและหญิงก็มิได้มีการแบ่งแยกอย่างเห็นได้ชัดเจนเหมือนในสังคมอื่น ๆ เช่น จีน อินเดีย และญี่ปุ่น เนื่องด้วยลักษณะของครอบครัวไทยแต่เดิมให้สามีเป็นผู้นำ และมีสิทธิ์ขาดแต่ผู้เดียวได้ค่อนข้าง ๆ เปลี่ยนเป็นให้ทั้งสามีและภรรยาเป็นเพื่อนกันยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีทั้งสามีและภรรยาเป็นพนักงานหารายได้ ฝ่ายสามีก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อกิจการของบ้าน และครอบครัว และสามีก็ต้องทำหน้าที่บิดาในการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้นด้วย ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดร.จรรยา สุวรรณทัต (2524: 10) ได้กล่าวในรายงานวิจัยซึ่งเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตรว่า การเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันทำให้ลักษณะครอบครัวไทยในปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น กล่าวคือหน้าที่ของมารดาที่มีต่อบุตร และครอบครัว เป็นไปอย่างกลมกลืนกับหน้าที่ของบิดาที่มีต่อบุตรและครอบครัว แต่แม้ว่ามารดาจะเป็นผู้ที่มีส่วนในการหารายได้เพิ่มเติมให้แก่ครอบครัว ก็ยังคงเป็นผู้ต้องทำงานหนักในการดูแลบ้าน เลี้ยงดูบุตร และครอบครัวมากกว่าบิดา ซึ่งยังคงมีความเป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้นำของครอบครัว และมักไม่ยินยอมรับการแบ่งเบาในงานในบ้านเท่าที่ควรซึ่งรวมถึงการดูแลอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วย

ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตรในปัจจุบันนี้มีใช้หน้าที่ของผู้หญิงเพียงคนเดียว แต่ผู้ชายจำเป็นต้องเข้ามาช่วยเหลือ เนื่องจากบุตรถ้าได้รับความอบอุ่นอย่างเต็มที่แล้วก็จะกลายเป็นบุคคลที่มีศักยภาพในการดำเนินชีวิต และรวมถึงจะช่วยให้บุตรสามารถพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอีกเป็นอันมาก (วารสาร รักษ์วิจัย, 2533: 12-13) การพัฒนาให้บุตรเจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งกายและใจ อยู่ใน

สังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งโดยเฉพาะวัยเด็กตั้งแต่อายุ 1 ปีขึ้นไปแล้ว เป็นวัยที่สำคัญมากต่อการพัฒนาการทุก ๆ ด้านของร่างกาย นอกเหนือจากสภาพร่างกายแล้ว การเลี้ยงดูบุตรที่ถูกต้องและเหมาะสมนั้นต้องเริ่มมาจากครอบครัว ซึ่งครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ได้ประสบและสัมผัสกับบุตร จึงนับเป็นสถาบันหลักในการพัฒนาที่สำคัญต่อบุตร การเลี้ยงดูบุตรนั้นถือว่าเป็นบทบาทหนึ่งที่ครอบครัวต้องกระทำร่วมกันคือทั้งบิดาและมารดาจะต้องมีส่วนร่วมกัน หรือช่วยเหลือกันในบทบาทนี้ (Bomar, 1989: 59) ซึ่งในสังคมปัจจุบันนั้น สตรีมักจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านกันมาก บทบาทของบิดาและมารดาก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือผู้ชายจำเป็นต้องเข้ามาช่วยในการทำงานบ้านหรือเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรโดยตรงนั้นมีน้อยมาก ซึ่งดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522: 23-33) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาในการปลูกฝังอบรมบุตรว่า ชายที่เป็นบิดาควรเลี้ยงดูบุตรให้พึ่งตนเองตั้งแต่อายุยังน้อย (3-5 ปี) และถ้าบิดาอยู่ใกล้ชีวิตบุตรทำตัวเป็นเพื่อนที่ดีของบุตรให้คำแนะนำมากกว่าออกคำสั่ง เลี้ยงดูบุตรแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบเผด็จการแล้วจะทำให้บุตร (โดยเฉพาะบุตรชาย) มีแรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ สูง ส่วนจันทกฤษ กลีบเมฆ (2522: 3) ได้กล่าวว่า บิดาและมารดาจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ทั้งระหว่างบิดามารดากับบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับน้อง และความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับมารดาเอง บิดาและมารดาต้องใช้เวลาแก่บุตร เป็นตัวแบบที่ดี เลี้ยงดูให้มีบุคลิกภาพที่ดีมีศีลธรรมจรรยา มีความรับผิดชอบต่อสังคม ถ้าความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ราบรื่น บิดาและมารดาทะเลาะหรือขัดแย้งกันบ่อย ๆ อาจทำให้บุตรมีสุขภาพจิตไม่ดี หรือพาลเกรงใจได้ง่าย การปล่อยปละละเลยบุตร การทะนุถนอมบุตรหรือการบังคับบุตรในปริมาณมากเกินไป จะทำให้บุตรมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือผิดปกติได้ง่าย ทางด้าน ยัสเซนและซานทรอคค์ (Yussen and Santrock, 1982: 417) ได้กล่าวว่า บุตรจะได้รับความอบอุ่นยิ่งขึ้น ถ้าบิดามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ทำให้บุตรเกิดความรัก ความไว้วางใจ เพราะความจริงแล้วบุตรต้องการความรักจากทั้งบิดาและมารดาอย่างเท่า ๆ กัน และทางด้าน คลาร์ก และคัมปะ (Clark, Affonso and Harris, 1979: 522) ได้กล่าวว่า การที่บิดาใช้เวลาหลังเลิกงานแล้วอยู่กับบุตรโดยจะเล่นกับบุตร ลานน้ำให้บุตร เปลี่ยนเสื้อผ้าให้บุตร และพาบุตรเข้านอน ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรเช่นนี้จะช่วยให้ครอบครัวมีความมั่นคงขึ้น

เนื่องจากผลของความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก เช่น การขยาย

ตัวของเมืองและการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองเป็นไปในอัตราที่สูงมาก ประกอบกับการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความอบอุ่นแน่นแฟ้นระหว่างเครือญาติลดลง และมีการเปลี่ยนแปลงในขนาดและโครงสร้างทางอายุของประชากรอย่างเห็นได้ชัด เป็นต้น (กัสสร ลิมานนท์, 2532: 65; ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, 2526: 38; Richter et al, 1991: 183) ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของความเป็นเมืองและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมและบริการ น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดความหลากหลายในอาชีพมากขึ้น และทำให้หญิงที่เป็นมารดาได้เข้ามามีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจสูงขึ้นด้วย ประกอบกับเนื่องจากปัจจุบันภาวะการครองชีพที่สูงขึ้น และการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้ระดับความต้องการการบริโภคมีสูงขึ้น ดังนั้น รายได้ที่ได้จากการทำงานของบิดาเพียงคนเดียวจึงไม่เพียงพอในการใช้จ่าย เพื่อตอบสนองความต้องการการบริโภค (ทั้งอาหารและสิ่งอำนวยความสะดวก) ของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่มีบุตรแล้ว ความต้องการการบริโภคยิ่งเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าครอบครัวที่ยังไม่มีบุตร (เกริกศักดิ์ บุญญาอนุพงศ์, 2530: 8)

ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพของสตรีไทย ในช่วง พ.ศ. 2523-2535 จะพบว่า หญิงไทยที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมมีอัตราเพิ่มที่ลดลง แต่หญิงที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม เช่น อาชีพบริการ, อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม กลับมีอัตราเพิ่มต่อปีสูงขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2523, 2530, 2531 และ 2535) ซึ่งการเพิ่มขึ้นของการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเหล่านี้ น่าจะทำให้สัดส่วนของหญิงที่เป็นมารดาต้องออกไปนอกบ้านเพื่อทำงานเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บิดาเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ อีกร์เฮอ์ (Iglehert, 1979: 82) และ ไฮร์น (Hein, 1982: 1) ยังกล่าวด้วยว่า ในปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในภาคที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น ดังนั้นในกรณีที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านในขณะที่บุตรยังเล็ก ๆ อยู่ นั้นย่อมจะก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือความยากลำบากในการที่จะผสมผสานระหว่างบทบาทในการทำงานและบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรเข้าด้วยกัน ซึ่งสำหรับบทบาทของบิดาที่มีส่วนในการเลี้ยงดูบุตร โดยทั่วไปนั้น มีหลายด้านได้แก่ ด้านการหาเลี้ยงบุตร ด้านการดูแลบุตร ด้านการปกป้องคุ้มครองบุตร ด้านการอบรมสั่งสอนบุตร ด้านการให้การศึกษากับบุตร ด้านการเป็นเพื่อนเล่นกับบุตร ด้านการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร และด้านการเป็นแบบอย่างในการเลียนแบบบทบาททางเพศให้กับบุตร (Backett, 1982: 199; Lemmer, 1987: 261; Obrzut, 1976: 1440) ซึ่ง

เมื่อพิจารณาประกอบกับการเจริญเติบโตของบุตรให้เป็นไปได้อย่างสมบูรณ์แล้ว บิดาจะต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรร่วมกับมารดา ซึ่งจะทำให้บุตรมีการพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา และจริยธรรม ได้อย่างถูกต้อง และถ้าหากขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปแล้ว ย่อมทำให้บุตรมีพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา และจริยธรรม เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ (วารุณี บิลทสันต์, 2514: 207; Landy et al, 1969: 941-944; Norman and Payne, 1967: 65-81; Lamb, 1981: 364-365)

ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของบทบาทของชายที่เป็นบิดาในปัจจุบันในการแบ่งเบาภาระงานบ้านของภรรยา ซึ่งรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นด้วย โดยผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร โดยกลุ่มตัวอย่างจะสำรวจในกลุ่มบิดาที่มีบุตรอยู่ในโรงเรียนอนุบาลศึกษาในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องจากบิดาในลักษณะของวิถีชีวิตของคนไทยนั้น มักจะมีค่านิยมที่ไม่ยอมช่วยเหลือมารดาในด้านงานบ้าน รวมถึงการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตรนั้น มักจะว่าเป็นเรื่องของผู้หญิงควรจัดการเอง ผู้ชายไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วม เนื่องจากต้องมีหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว (สุน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534: 3) จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดเชิงทฤษฎี

แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาทาสังคมวิทยานั้น ถือว่าบุตรในวัย 3-6 ปี เป็นวัยที่มีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอนให้รู้ระเบียบของสังคม (Socializing the child) (สุน อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534: 4) ซึ่งการขัดเกลาทางสังคมในช่วงนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุตรมากที่สุด โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวนั้น ถือได้ว่าเป็นสถาบันแรกที่บุตรจะได้รับการสั่งสอน ซึ่งเป็นเรื่องของผู้ปกครองในครอบครัวนั้น ๆ เช่น เมื่อบุตรมีการแสดงอารมณ์ออก รู้จักรักใคร่เกลียดชังผู้ปกครองต้องมีการเปลี่ยนจากการให้การตอบสนองความต้องการทางร่างกาย มาเป็นการให้การอบรม ให้รู้จักควบคุมอารมณ์ และหัดให้บุตรได้ช่วยตัวเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทั้งบิดาและมารดานั้น จะมีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอนบุตรที่จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดบุตรมากที่สุด ถ้าทั้งบิดาและมารดาเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี บุตรก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้าม บุตรอาจต้อง

พบกับความผิดหวัง และไม่ได้พัฒนาตนในทางที่ดีที่ควรจะเป็นไป (สุพิตรา สุภาพ, 2522: 86-87) นอกจากนี้ คิงส์ลีย์ เดวิดส์ (Kingsley Davis) ได้กล่าวว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญในการทำหน้าที่ฝึกฝนอบรม และดูแลผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคมอย่างสมบูรณ์ (อ้างใน ชาลีมาศ น้อยสัมพันธ์, 2536: 4)

ส่วนทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวของพาร์สัน (Cited in Baldwin, 1967: 564-566) ซึ่ง พาร์สัน ได้กล่าวว่า ชายที่เป็นบิดานั้นเป็นตัวแทนของสังคมและครอบครัว (Instrumental Role) คือ นำสังคมเข้าสู่ระบบครอบครัว และนำครอบครัวออกสู่ระบบสังคม ซึ่งต่างจากหญิงที่จะมีบทบาทในสิ่งที่ต้องใช้ความอ่อนโยนเลี้ยงดูบุตร จัดการภายในบ้าน จากการที่ชายที่เป็นบิดานั้นเป็นตัวแทนของสังคมและครอบครัวเป็นผู้ชี้แนะให้ภรรยาได้ออกไปทำงานนอกบ้านเกี่ยวกับชุมชน การเมือง และเป็นผู้นำความคิดเหล่านั้นให้มาสัมพันธ์กับครอบครัว ตลอดจนเป็นตัวชี้ทางครอบครัวดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งจากทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวของพาร์สันนี้ สรุปได้ว่าชายที่เป็นบิดาจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมและครอบครัวที่จะพาครอบครัวให้ได้สัมผัสกับสังคมภายนอก และเป็นสื่อกลางระหว่างครอบครัวกับสังคมหรือบุคคลภายนอก เพื่อให้บุคคลหรือสมาชิกในครอบครัวรู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมให้ได้มากขึ้น ซึ่งชายจะเป็นผู้กำหนดว่าการเลี้ยงดูบุตรควรจะเป็นไปในแบบใด ตลอดจนเป็นผู้ชี้แนะให้กับภรรยาปฏิบัติบทบาทของตนเองด้วย

นอกจากนี้แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการครอบครัวของดูวอลล์ (Duvall's Developmental Theory) ถือว่า การคลอดบุตรคนแรกจนกระทั่งบุตรอายุ 30 เดือน เป็นขั้นพัฒนาการของครอบครัวในระยะเริ่มมีบุตร ในระยะนี้ชายที่เป็นบิดาจะต้องมีบทบาทดังนี้ (Duvall, 1967: 186, 198-199)

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทการเป็นบิดา
2. เรียนรู้เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตรวมทั้งการปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร บิดาต้องมีความชำนาญเพียงพอในการดูแลบุตรตามลำพังและร่วมกับมารดา
3. จัดรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันภายในครอบครัวใหม่ให้มีความเหมาะสม
4. สนใจและส่งเสริมให้บุตรมีพัฒนาการที่ดี
5. คงไว้ซึ่งสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคู่สมรส
6. รับผิดชอบในการหารายได้สำหรับเลี้ยงดูบุตรและครอบครัว

7. ตระหนักถึงความรู้สึกและการยอมรับในการเป็นผู้ชายของตนเอง

8. เป็นตัวแทนของครอบครัวกับสังคม

ซึ่งจะเป็นได้ว่าครอบครัวในระยะเริ่มมีบุตรนี้ ชายที่เป็นบิดาจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้บุตรมีพัฒนาการที่ดีทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม โดยแสวงหาสิ่งที่จำเป็นประโยชน์สำหรับบุตร และวางแผนร่วมกับภรรยาในการจัดหาประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่บุตร ดังนั้นบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรทั้งของชายที่เป็นบิดาและภรรยาที่เป็นมารดา จึงถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญมากบทบาทหนึ่งของครอบครัว (Friedman, 1981: 153)

ส่วนแนวคิดเรื่องการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาในด้านอื่น ๆ นั้น จะคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งแนวคิดดังกล่าวแบ่งได้กว้าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มทฤษฎีทางด้านวุฒิภาวะ แนวคิดของนักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่า บุตรเกิดมาพร้อมกับภูมิหลังทางพันธุกรรมที่กำหนดไว้ พฤติกรรมของบุตรจะเกิดเมื่อมรดกทางพันธุกรรมแสดงออกมาเมื่อบุตรเจริญวัยขึ้น และพฤติกรรมบางอย่างจะปรากฏเพราะวุฒิภาวะทางกาย (สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534: 73) นอกจากนี้ จีเซล (Gesell, 1941: 54) ได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมอีกว่า กระบวนการทางวุฒิภาวะซึ่งเป็นมรดกทางพันธุกรรมที่สำคัญ จะมีความสำคัญยิ่งกว่าองค์ประกอบด้านการเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุตรจะเกิดมาพร้อมกับภาวะต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่

2. กลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์และสังคม กลุ่มนี้เห็นว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นสถาบันที่อบรมขัดเกลาต่อสมาชิกวัยเยาว์ ซึ่งในกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญที่พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมของบุตร ว่าเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมาก ต้องได้รับการปลูกฝังมโนทัศน์ในทางที่ดีต่อบุตร และยิ่งกล่าวอีกว่า บุตรหรือสมาชิกวัยเยาว์ในครอบครัวต้องการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อบุตร ซึ่งอิทธิพลที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้น และในแต่ละวัฒนธรรมจะมีบรรทัดฐานที่แตกต่างออกไปในแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมในการขัดเกลาบุตรเป็นสิ่งสากลทั่วไป เช่น การสอนให้บุตรหัดรับประทานอาหารเอง การให้รู้จักแต่งตัวเอง เป็นต้น (Erikson, 1950: 32-36)

3. กลุ่มทฤษฎีทางด้านความรู้ความเข้าใจ แนวคิดกลุ่มนี้จะเน้นทางด้านความคิด ความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และวิธีการที่บุตรเรี้นรู้ เช่น มโนภาพต่าง ๆ (Piaget, 1954: 25) ซึ่งทฤษฎีความรู้ความเข้าใจนี้พยายามที่จะอธิบายว่าบุตรมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และรวมประสบการณ์เข้ากับความรู้ได้อย่างไร ซึ่ง พีเอเจ (Piaget) ก็ได้กล่าวว่า บุตรต้องผ่านขั้นตอนของพัฒนาการทางสติปัญญาที่แน่นอน และต้องมีทักษะทางสติปัญญาขั้นหนึ่งก่อน จึงจะก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่งได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานครนั้น ได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้ โดยแยกตามปัจจัยต่าง ๆ ที่น่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา ดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ -----> ตัวแปรตาม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- อาชีพ
- อาชีพของภรรยา
- สถานภาพการทำงาน
- สถานภาพการทำงานของภรรยา
- รายได้ของครัวเรือน

ปัจจัยทางสังคม

- ระดับการศึกษา
- แบบของครอบครัว
- การช่วยงานบ้าน

ปัจจัยทางประชากร

- จำนวนบุตร
- อายุ
- ระยะเวลาสมรส
- ผู้ดูแลบิดาในวัยเด็ก

--> การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา

- การวางแผนและการจัดเตรียมเพื่อบุตร
- การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตร
- การดูแลสุขภาพบุตรยามบุตรปกติและยามเจ็บป่วย
- > - การปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตร
- การเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบของพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากการวัดพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรดังกล่าวนี้จำเป็นต้องกำหนดช่วงเวลา จึงจะนำมาหาความถี่ของพฤติกรรมนั้นได้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2535: 113) ดังนั้นในการศึกษานี้ ได้กำหนดระยะเวลาในการแสดงพฤติกรรมของบิดาในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา และระดับความเข้มของพฤติกรรมนั้น จะแบ่งตามมาตรวัดในแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งไว้ ดังนี้ 1 ไม่เคยปฏิบัติเลย 2 ปฏิบัติเป็นบางครั้ง 3 ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ 4 ปฏิบัติเป็นประจำ โดยมาตรวัดดังกล่าว ผู้วิจัยได้ให้ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้กำหนดระดับความเข้มของพฤติกรรมของผู้ตอบเอง และผู้ตอบสอบถามนั้น จะต้องเป็นบิดาของบุตรคนดังกล่าวเท่านั้น

เอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา
2. การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา
3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา

1. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา

บิดานับได้ว่าเป็นบุคคลที่สำคัญบุคคลหนึ่งในครอบครัว ที่มีบทบาทเกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูบุตร เช่นเดียวกับมารดา เนื่องจากว่าบุตรที่เกิดมาต้องการความรัก ความเอาใจใส่ทั้งจากบิดาและมารดา มิใช่จากฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งในความเชื่อและทัศนคติของคนไทยเชื่อว่าบุตรในวัยทารกและวัยเด็กนั้น ไม่ต้องการให้บิดามารดาดูแล เพราะตัวมารดาเองนั้นได้คอยดูแลใกล้ชิดอยู่แล้ว และบุตรชายไม่ต้องการการดูแลจากบิดาจนกว่าจะโตพอที่จะเล่นด้วยกันได้ หรือบุตรสาวไม่ต้องการการดูแลจากบิดาเลย เพราะมิได้เล่นแบบผู้ชาย ซึ่งความเชื่อความเข้าใจดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผิด และไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ (โสพิณ สุวรรกุล, 2535: 18) ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นบุตรชายหรือบุตรหญิง ย่อมมีความต้องการให้ทั้งบิดาและมารดาดูแลในเวลาเดียวกัน ซึ่งถ้าขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว จะทำให้บุตรมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ (วารุณี บิณฑสันต์, 2514: 207) ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาจะทำให้บุตรเกิดความรู้สึกผูกพันกับทั้งตัวบิดาและมารดา ซึ่งเมื่อบุตรโตขึ้นความใกล้ชิดดังกล่าว จะทำให้บุตรเกิดความไว้วางใจกับบิดา และคิดว่าบิดาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเขา (Lipkin, 1978: 127) นอกจากนี้ โบว์บี (Bowlby, 1968: 2) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติของบุตรนั้นจะผูกพันอยู่กับบุคคลที่เขาผูกพันด้วยตั้งแต่เด็กเท่านั้น ดังนั้นบิดาเองก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่วัยเยาว์ให้มากขึ้น โดยเฉพาะเด็กวัยขวบปีขึ้นไป ซึ่งความใกล้ชิดผูกพันดังกล่าว จะทำให้บุตรมีความไว้วางใจต่อบิดาเมื่อโตขึ้น ซึ่งจะทำให้พัฒนาการของบุตรเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ บาร์เกอร์ (Barker, 1988: 2) ได้กล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างของบุตรวัยเด็กขึ้นอยู่กับทั้งตัวบิดาและมารดา หรือผู้เลี้ยงดู พฤติกรรมเกือบทุกอย่างที่บุคคลหรือผู้ใหญ่แสดงออกล้วนมีรากฐาน และได้รับอิทธิพลมาจากพื้นฐานอารมณ์จากบิดาและมารดา และประสบการณ์ที่ได้รับในวัยเด็ก นอกจากนี้ แลมป์ (Lamb, 1986: 14-17) ได้กล่าวว่า การที่บิดามีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิดนั้นจะมีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตรได้แก่ ด้านสติปัญญา (Cognitive Competence) มีการปรับตัวที่เหมาะสม (Adjustment) มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง (Achievement motivation) มีความรู้สึกสงสารเห็นใจผู้อื่น (Increased empathy) มีความยึดมั่นในลักษณะทางเพศน้อยกว่า (Less sex-stereotyped) มีความเชื่อของการควบคุมตนเองภายใน (Internal locus of control) สูงกว่าบุตรที่ได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาเพียงคนเดียว ส่วนมูสเซนและคองเกอร์ (Mussen and Conger, 1956: 136-166) ได้กล่าวว่า บุตรจะต้องได้รับความรักความอบอุ่นจากทั้งตัวบิดาและมารดา และโตขึ้นจะต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่จะสร้างเสริมพัฒนาการออกไปให้กว้างขึ้น ซึ่งสภาพแวดล้อมในครอบครัวและทัศนคติของบิดาและมารดาจะมี

อิทธิพลพัฒนาการของบุตรด้วย

ส่วนความสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชายที่เป็นบิดาจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น เนื่องจาก สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของบิดาและมารดาตามมาด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นในสังคมตะวันตกโดยมีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม สังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ความต้องการแรงงานจากเพศหญิงเพิ่มขึ้น ลักษณะของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กทำให้สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของเศรษฐกิจซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว คือทั้งบิดาและมารดาจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัวมากขึ้นเช่นกัน (Bronstein and Cowan, 1988: 4-5; Fein, 1976: 341) สำหรับแนวโน้มในสังคมไทยนั้นก็พบว่าในเมืองใหญ่มักจะพบครอบครัวเดี่ยวเป็นจำนวนมาก และไม่เพียงแต่ชายที่เป็นบิดาที่ออกไปทำงานนอกบ้านเท่านั้น ภรรยาที่เป็นมารดาของบุตรยังจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อหารายได้มาช่วยพุงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย (Vipan Prachuabmob, 1991: 102) ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น สังคมจึงเริ่มหันมาให้ความสนใจและบทบาทการทำหน้าที่ของชายที่เป็นบิดาใหม่ โดยเกิดแนวคิดขึ้นว่าเมื่อภรรยาต้องมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการหารายได้เพื่อเลี้ยงครอบครัวเช่นนี้ ชายที่เป็นบิดาควรมีการปรับบทบาทในการร่วมรับผิดชอบการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเพื่อแบ่งเบาภาระของภรรยาที่เป็นมารดาด้วยเช่นกัน ดังนั้นสังคมจึงคาดหวังให้บิดามีการทำหน้าที่ในครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิม คือ นอกจากจะมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวแล้ว ชายยังควรมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานต่าง ๆ ภายในบ้าน ซึ่งรวมไปถึงการรับผิดชอบดูแลบุตรด้วย (Lamb, 1986: 6)

ดังนั้น เมื่อสังคมเริ่มหันมาให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาแล้ว จึงมีผู้สนใจที่จะศึกษาถึงความสำคัญของบิดาหรือผลของบิดาที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูต่อพัฒนาการต่าง ๆ ของบุตร ซึ่งพบว่ามีความสำคัญ และมีประโยชน์ต่อบุตรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการที่ชายที่เป็นบิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่บุตรยังอยู่ในวัยทารกเป็นต้นไปเนื่องจากวัยตั้งแต่ทารกขึ้นไปนั้นจะมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เร็วมาก ซึ่งทำให้บุตรได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว อาทิเช่น ภาษา การเรียนรู้และการเลียนแบบจากสิ่งรอบตัว

(Hymovich and Chamberlin, 1980: 142; Lipsitt, 1986: 172-182) ซึ่งจากการ

ศึกษาของ ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันก (2524: 151) พบว่า บิดามีความสำคัญต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ของบุตร ตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นมา ซึ่งสำหรับพัฒนาการทางด้านสติปัญญานั้นพบว่า คุณภาพของการเล่น ซึ่งส่วนมากจะเป็นการสัมผัส และการเคาะจังหวะ จะมีส่วนช่วยพัฒนาการด้านสติปัญญาของบุตร ส่วนทางด้านอารมณ์และสุขภาพจิตของบุตรนั้นพบว่า บุตรที่บิดามีส่วนช่วยเหลือและเล่นด้วยมากนั้น เมื่ออยู่กับบุคคลแปลกหน้าตามลำพังจะมีอารมณ์สงบกว่า ในทำนองเดียวกัน รัสเซลล์ (Russell, 1986: 42) ได้กล่าวว่า การที่บิดามีพฤติกรรมการเล่นกับบุตรนั้น จะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการพัฒนาทางด้านภาษาของบุตรทั้งชายและหญิง ทั้งนี้เนื่องจากการที่บิดาเข้ามาดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดจะเป็นการกระตุ้นพัฒนาการด้านสติปัญญาของตนเอง ส่วนด้านพัฒนาการทางสังคม ปีเตอร์เสน (Petersen Cited in Collins, 1985: 289) ได้กล่าวว่า การที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบุตร เช่น การเล่นกับบุตร การป้อนอาหารให้แก่บุตร เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรนั้น มีความสำคัญต่อพัฒนาการต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคม คือ ทำให้บุตรสามารถเรียนรู้สังคมแวดล้อมตนเองได้อย่างเร็วขึ้นและมากขึ้นมากกว่าบุตรที่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากบิดา

สำหรับความสำคัญของบิดาต่อพัฒนาการทางสังคมของบุตร ทวีร์ศรี ษนาคม

(2524: 211) ได้กล่าวว่า นักจิตวิทยาได้ให้ความสำคัญของบิดาสำหรับบุตรทั้งชายและหญิงไว้ดังนี้

1. บุตรทั้งชายและหญิง จำเป็นที่จะต้องเห็นแบบอย่างของบิดาซึ่งเป็นชาย เพื่อจะได้รับทราบถึงบทบาทของสามี และบทบาทของบิดาว่าเป็นอย่างไร ต้องมีความรับผิดชอบอะไรบ้าง
2. บุตรชายจะได้ทราบว่าเมื่อโตขึ้นจะปฏิบัติตนเช่นไร โดยการเลียนแบบจากบิดา ซึ่งเป็นบุคคลที่เขานับถือ
3. บุตรหญิงจะได้รู้จักบทบาทของเพศชาย และหัดปรับตัวให้เข้ากับบทบาทนั้นได้
4. บิดาอาจช่วยปลูกฝังลักษณะทั่วไปของความเป็นเพศชายแก่บุตรทั้งชายและหญิง นั่นคือ ความเข้มแข็งและอดทน
5. บิดาใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรชาย จะทำให้บุตรไม่กลัวบิดา ซึ่งเป็นผลดีแก่บุตรในการที่จะได้พูดคุยกับบิดาได้อย่างเปิดเผย และกล้าที่จะขอคำแนะนำหรือคำปรึกษาจากบิดา ในกรณีที่มีความสงสัยหรือไม่เข้าใจในเรื่องเพศหรือเรื่องอื่น ๆ แทนที่จะไปแสวงหาคำตอบในทางที่ไม่ถูกต้อง

6. ความสัมพันธ์ที่กระหว่างบิดากับบุตรชาย จะช่วยให้บุตรได้เรียนรู้วิถีผูกมิตรไมตรีกับชายอื่นที่เขาจะต้องคบหาสมาคมด้วย
7. การที่บุตรได้เห็นความเข้มแข็ง ลักษณะความเป็นหัวหน้าครอบครัวและการเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ ของบิดา จะทำให้บุตรเกิดความรู้สึกศรัทธา และอยากเลียนแบบเช่นนั้นบ้าง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่ชายที่เป็นบิดาเข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตร นอกจากจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตรแล้ว พัฒนาการดังกล่าวยังส่งผลให้บุตรสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขยามโตด้วย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยการเลี้ยงดูความรัก ความเอาใจใส่ จากทั้งบิดาและมารดา ไม่ใช่จากมารดาเพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้ชายที่เป็นบิดาต้องมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่วัยแรกเกิด ซึ่งทั้งนี้เพื่อให้บุตรเกิดความไว้วางใจ และยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเขา หรือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยความรู้สึกยอมรับดังกล่าว จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความผูกพัน หรือสัมพันธ์ภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างบิดากับบุตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการของครอบครัวต่อไป (Parke and Sawin, 1976: 370)

2. การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา

ในปัจจุบันองค์กรหลายแห่งที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็ก และนักจิตวิทยาได้เห็นความสำคัญของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร จึงได้แนะนำและชี้ชวนให้ชายที่เป็นบิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูดังกล่าวนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่บ้านทั้งวันเพื่อเลี้ยงดูบุตรเพียงอย่างเดียว แต่การเลี้ยงดูดังกล่าวหมายถึงการเลี้ยงดูด้วยลีลาอย่างที่บิดาควรปฏิบัติ (กิติกร มีทรัพย์, 2532: 21; ถิรนนท์ อนุวัช, 2528: 34) จากการศึกษาของไวท์และวูลเลต (White and Woollet, 1987: 34) พบว่าตั้งแต่ปี ค.ศ.1940-1980 ชายที่เป็นบิดาใช้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรเฉลี่ยวันละ 15-25 นาที และจากการศึกษาของไนน์โอและไรนอทท์ (Ninio and Rinott, 1988: 652) ในปี ค.ศ.1988 พบว่าชายที่เป็นบิดาใช้เวลาอยู่กับบุตรมากขึ้นถึงวันละ 45-50 นาที ส่วนมากจะใช้เวลาหลังเลิกงานหรือวันหยุดสุดสัปดาห์อยู่กับบุตร โดยจะอาบน้ำให้บุตร เปลี่ยนเสื้อผ้าให้บุตร ป้อนอาหารให้และพาบุตรเข้านอน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าชายที่เป็นบิดานั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นเช่นกัน

ดังนั้น จึงมีผู้สนใจศึกษาบทบาทพฤติกรรมของชายที่เป็นบิดาในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น และจากการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา พบว่า คล้ายคลึงกับ พฤติกรรมของมารดาที่ทำหน้าที่เลี้ยงดู ซึ่งไวท์และวูลเลทท์ (White and Woollett, 1987: 34) ได้ทำการสัมภาษณ์ชายที่เป็นบิดาเกี่ยวกับการปฏิบัติเลี้ยงดูบุตร ซึ่งได้คำตอบดังนี้ คือ การเล่นกับ บุตร การป้อนนมหรืออาหาร การทำความสะอาดร่างกายบุตร การเปลี่ยนเสื้อผ้าให้บุตร การอุ้มบุตร การพาเดินเล่น และการนำบุตรเข้าไปนอน นอกจากนี้ แฮนสัน และโบเซทท์ (Hanson and Bozett, 1987: 334) ได้กล่าวสนับสนุนว่า ลักษณะที่บิดาเล่นกับบุตรจะมีความใกล้ชิดกว่าที่มารดา เล่นด้วย และทำให้บุตรเกิดความรู้สึกตื่นเต้นมากกว่า ซึ่งทำให้รับรู้ถึงความแตกต่างที่ได้รับจาก การเลี้ยงดูจากบิดาและมารดา ส่วน ทอมลินสัน (Tomlinson, 1987: 103-104) ทำการศึกษา เกี่ยวกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดาพบว่า การดูแลบุตรของบิดานั้นส่วนใหญ่ คือ การเปลี่ยน เสื้อผ้าให้บุตร การป้อนอาหาร การจัดเตรียมที่นอนให้บุตรนอนพักช่วงเวลากลางวัน สำหรับ พฤติกรรมที่ปฏิบัติน้อย ได้แก่ การจัดเตรียมที่นอนให้บุตรพักในเวลากลางคืน การอาบน้ำให้บุตร การตื่นขึ้นมาดูแลบุตรในเวลากลางคืน ส่วนด้านปฏิสัมพันธ์กับบุตรของบิดาพบว่า ส่วนใหญ่บิดาจะให้ การปลอบโยนบุตร การพูดคุยกับบุตร และการเล่นกับบุตร

ส่วนแนวคิดของดิวอลล์ (Duvall, 1971: 225) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมใน การเลี้ยงดูบุตรของบิดา ซึ่งสามารถแบ่งได้ ดังนี้

1. บทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรทางด้านร่างกายของบุตร ได้แก่ การดูแล ให้บุตรได้รับสารอาหารต่าง ๆ การรักษาความสะอาดร่างกายบุตร การสวมใส่เสื้อผ้า และ การดูแลความสะอาดของเสื้อผ้าบุตร การจัดเตรียมของเครื่องใช้สำหรับบุตร การดูแลในขณะที่ บุตรมีอาการเจ็บป่วยหรือไม่สุขสบาย

2. การส่งเสริมพัฒนาการของบุตร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารกับบุตร (Communication) การเล่นกับบุตร และการจัดหาของเล่นให้กับบุตร

3. การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับบุตร ได้แก่ การจัดสถานที่ภายในบ้านให้ ปลอดภัยจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น ชุง แมลงวัน แมลงสาบ เสียงดัง แสงสว่างที่มากเกินไป เป็นต้น

ลีโอนาร์ด (Leonard cited in O'donoghue, 1978: 155-156) ได้ให้ความ หมายของการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาว่า เป็นกระบวนการที่รวมเอาการเลี้ยงดู การบำรุง รักษาและทนุถนอม การปกป้องคุ้มครอง การให้ความรักความอบอุ่น ให้คำแนะนำปรึกษาที่เหมาะสม

ถูกต้อง การเสียสละทั้งกายและใจ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร ส่วน สำเนียง แฮมส์อาด (2529: 20) ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาไว้ 5 ด้าน คือ ด้านการเป็นผู้ให้สิ่งของเครื่องใช้และเครื่องเล่นแก่บุตร ด้านการให้เวลาเป็นเพื่อเล่นกับบุตร ด้านให้การดูแลขณะปกติและเจ็บป่วย ด้านการให้การปกป้องคุ้มครองบุตรจากอันตรายต่าง ๆ และด้านการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม ส่วน แลมป์ (Lamb, 1986: 6-7) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรไว้ว่าบิดาควรมีบทบาทในด้านการหาเลี้ยงบุตร ด้านการดูแลบุตรด้านการอบรมสั่งสอนบุตร ด้านการเป็นเพื่อนเล่นกับบุตร ด้านการเป็นแบบอย่างในการเลียนแบบบทบาททางเพศแก่บุตร ส่วน ฟอสเตอร์ และคณะ (Foster, Hungsberger and Anderson, 1989: 64) ได้กล่าวว่า บทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรนั้นก็เหมือนกับมารดา ซึ่งมีหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านการเป็นเพื่อน ด้านการเป็นครู ด้านการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร ด้านการเป็นแบบอย่างทางเพศ ด้านการปกป้องคุ้มครองอันตราย และด้านการเป็นที่ปรึกษาของบุตร และนอกจากนี้ เจลีสว บรีกคี้ และคณะ (2526: 28-29) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "พ่อในสังคมไทย" โดยทำการสัมภาษณ์บิดา มารดา และบุตร บุคลากรทางการศึกษา บุคลากรทางศาสนา ซึ่งสรุปได้ว่าบิดามีบทบาทและหน้าที่ใหญ่ ๆ 4 ประการคือ เลี้ยงดูให้ความรักและความห่วงใย การอบรมสั่งสอนบุตร การให้การศึกษากับบุตร และการหาคู่ครองให้บุตร และเพ็ญศรี พิชัยสนธิ และคณะ (2531: 43) ได้ทำการศึกษาการปฏิบัติบทบาทของบิดาและมารดาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัย 4-6 ปี โดยศึกษาถึงความรับผิดชอบของบิดาและมารดาใน 9 เรื่อง คือ การสอนเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการทางปัญญา การควบคุมอารมณ์ ทักทายการเข้าสังคม คำนิยามและบรรทัดฐานของสังคม สุขภาพและการออกกำลังกาย อนามัยส่วนบุคคล การตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และการแสดงความรักต่อบุตร การติดต่อกับสถาบันที่เกี่ยวข้อง และการสอนเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว

เอฟเวอร์ซอล (Eversoll, 1979: 503-505) ได้ทำการทดสอบความเห็นว่าเป็นว่า บุตรที่มีบิดาอยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นว่าบิดาควรมีบทบาทอย่างไร และสรุปได้ว่า บิดามีบทบาทเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรทั้งด้านร่างกาย และความต้องการทางด้านอารมณ์ การแก้ปัญหาให้กับสมาชิกครอบครัว การเป็นผู้หารายได้ การเป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม และสันตนาการ จะเห็นได้ว่าบิดาจะต้องมีพฤติกรรมตามความต้องการของสังคม และการปฏิบัตินั้นจะต้องขึ้นกับเกณฑ์ของสังคมด้วย ดังนั้น บทบาทของบิดาจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุตร เช่น วิทยากรยังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นต้น ส่วน วิลาวรรณ ศรีสุวัฒน์ (2531: 41) ได้แบ่งบทบาทของ

บิดาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 เดือน ออกเป็น 4 ด้าน คือ การวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร การดูแลทางด้านร่างกาย การดูแลทางด้านจิตใจ และการปกป้องคุ้มครองอันตราย และสำเนียง แฮมส์อาด (2529: 20) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบิดาต่อบุตรตั้งแต่อายุ 2 เดือนถึง 1 ปี ซึ่งได้สรุปบทบาทไว้ 5 ด้าน คือ การเป็นผู้ให้สิ่งของเครื่องใช้และของเล่น การให้เวลาเป็นเพื่อนเล่นและส่งเสริมการเล่นของบุตร การดูแลขณะเป็นปกติ และเจ็บป่วย การปกป้องคุ้มครองอันตรายต่าง ๆ และการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม ส่วนอมรา ภิณฺโญ (2533: 20) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในวัย 1-3 ปี เป็น 5 ด้าน คือ การเป็นผู้ให้การอบรมและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก การดูแลสุขภาพขณะเป็นปกติและเจ็บป่วย การให้การปกป้องคุ้มครองอันตราย การส่งเสริมการเล่นของเด็ก และการเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม

ดังนั้น สามารถสรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาจากผลงานต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา ซึ่งสามารถสรุปได้ 5 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร
2. การมีส่วนร่วมส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตร
3. การมีส่วนร่วมดูแลสุขภาพขณะที่บุตรเป็นปกติและขณะที่บุตรเจ็บป่วย
4. การมีส่วนร่วมปกป้องคุ้มครองอันตรายที่เกิดกับบุตร
5. การมีส่วนร่วมสื่อกลางของครอบครัวและสังคม

2.1 การเป็นผู้วางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร

บทบาทของชายที่เป็นบิดาในด้านการวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับบุตร โดยชายที่เป็นบิดาจะต้องมีการวางแผนและจัดเตรียมเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เพื่อเตรียมเงินบางส่วนไว้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการเลี้ยงดูบุตร (วิลาวินซ์ ศรีสุวัฒน์, 2531: 31) การจัดเตรียมเครื่องใช้สำหรับบุตรก็เป็นส่วน สำคัญอย่างยิ่งสำหรับบุตรในวัยนี้ ดังนั้นสิ่งของที่ใช้ควรจะต้องตระเตรียมให้พร้อม ซึ่งสามารถแยกออกได้ เช่น เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการนอน เครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการนุ่งห่ม และเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการอาบน้ำแต่งตัว เป็นต้น ดังนั้นเมื่อบิดาสามารถวางแผนเกี่ยวกับทางด้านการเงินได้แล้วก็จะสามารถให้เวลาในการเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหากไม่เพียงพอชายที่เป็นบิดาก็อาจจะต้องทำงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้

เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายด้วย ซึ่งนับได้ว่าบิดานั้นจะต้องเสียสละทั้งเวลาและแรงงานอย่างมากในการเลี้ยงดูบุตร นอกจากนั้นการจัดเตรียมเพื่อบุตรนั้น ยังรวมถึงการจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้แก่บุตร เช่น การจัดเตรียมที่นอนให้แก่บุตร การจัดซื้อเสื้อผ้าสำหรับบุตร เป็นต้น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตรนั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องจากบุตรในวัยนี้เป็นวัยที่เข้าสู่วัยเรียน ซึ่งค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าเสื้อผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ บิดายังต้องสำรองค่าใช้จ่ายไว้ยามบุตรเจ็บป่วยอีกด้วย และบิดาอาจยังต้องมีการ ตระเตรียมอนาคตเกี่ยวกับบุตรอีกด้วย เช่น อนาคตทางการศึกษาว่าจะเข้าต่อในระดับประถมที่ไหน และในอนาคตต้องการให้บุตรประกอบอาชีพอะไร ซึ่งบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่สำคัญมากของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร และบิดายังอาจจะต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับบุตรจากสื่อต่าง ๆ อีกด้วย เนื่องจากบุตรในวัยนี้ นั้น วิธีการอบรมเลี้ยงดูเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อการพัฒนาทั้งทางด้านอารมณ์ สติปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่บิดาควรหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้มีประสบการณ์ และสื่อต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรด้วย

2.2 การเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตร

การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการให้แก่บุตร เป็นการสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่บุตร โดยการกระตุ้นประสาทสัมผัสทั้ง 5 อันได้แก่ การเห็น การได้ยิน การรู้รส การได้กลิ่น และการสัมผัส การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับบุตรนั้น อาจจัดได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดหาของเล่นให้แก่บุตร การเล่นเกมหรือทำกิจกรรมร่วมกับบุตร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้บุตรได้เกิดการเรียนรู้ตามวัย และยังช่วยพัฒนาด้านสติปัญญาและบุคลิกภาพของบุตรด้วย (โสพนิน สุวรกุล, 2535: 29) เด็กวัย 3-6 ปีนั้น เป็นวัยที่มีการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น มือ แขน ขา ดำเนินไปได้ดีกว่ากล้ามเนื้อมัดเล็ก ๆ จึงทำให้มีความสามารถในการเดินจับถือสิ่งของได้มากขึ้น ต้องการอิสระออกออกไปวิ่งเล่น และต้องการของเล่นต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนากล้ามเนื้อ บิดาจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมให้เสริมสร้างประสบการณ์แก่บุตร ด้วยการสนับสนุนให้บุตรได้พัฒนากล้ามเนื้อ โดยฝึกบุตรให้ใช้ช้อนในการรับประทานอาหาร ซึ่งบิดาควรจะไม่แสดงความไม่พอใจ หรือรำคาญเมื่อบุตรทำอาหารหก ซึ่งจะทำให้บุตรรู้สึกผิด นับว่าเป็นการปิดกั้นการเรียนรู้ของบุตร ฝึกให้บุตรได้ล้างมือก่อนรับประทานอาหารและหลังจากถ่ายอุจจาระสอนให้รู้จักอาบน้ำและแปรงฟันด้วยตัวเอง และฝึกให้บุตรช่วยทำงานบ้านเท่าที่บุตรสามารถจะทำได้ เช่น รดน้ำต้นไม้ กวาดบ้าน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะช่วยให้บุตรได้ฝึกการช่วยตัวเองตั้งแต่เด็ก

และจะทำให้บุตรมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ซึ่งจากการศึกษาของสฤษดิ์สมร ประพัฒน์ทอง (2521: 71) ได้พบว่า บุตรที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้พึ่งตนเองได้เร็ว จะมีความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อชัยชนะมากกว่าบุตรที่ถูกฝึกให้พึ่งตนเองช้า ซึ่งบิดาควรจะปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่บุตรเพื่อจะได้เป็นผู้มีความมั่นใจเพียร มีความสำเร็จในการเรียนและอาชีพการงานในอนาคต นอกจากนี้ บิดาควรจะปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุตรตั้งแต่บุตรในวัยนี้ (พระราชวรมณี, 2528: 45) ทั้งนี้ บิดาควรจะอบรมให้บุตรได้รับรู้ถึงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงจริยธรรม เช่น เมื่อได้รับของขวัญจากผู้ใหญ่ควรจะยกมือไหว้ เมื่อลาจากผู้ใหญ่ควรจะยกมือไหว้และกล่าวคำว่า "สวัสดี" เป็นต้น

นักจิตวิทยาทั่วไปเชื่อว่าบุตรในวัยนี้ จะเริ่มแสดงอาการติดยาเสพติด ซึ่งจะเป็
 อุปสรรคปิดกั้นพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมของบุตร และการติดยาเสพติดนั้นจะต้องสิ้นสุดลง (ศรีเรือน
 แก้วกิงวาล, 2530: 77-91) ดังนั้น บทบาทที่สำคัญของบิดาในการเข้ามาเลี้ยงดูบุตรนั้น ควรจะ
 เลี้ยงดูบุตรให้ได้รับความรัก ความอบอุ่นจากตัวบิดา ซึ่งเช่นเดียวกับที่ได้รับจากมารดา และนอกจากนี้
 บิดาควรจะนำบุตรไปคบหากับบุคคลอื่นบ้าง เพื่อเปิดโอกาสให้บุตรมีอากาศถ่ายเทกับบุคคลอื่น ๆ
 และบิดาควรจะให้บุตรได้เล่นกับเด็กที่อยู่ในโรงเรียน และอยู่ในละแวกบ้าน เพื่อเป็นการเสริมสร้าง
 พัฒนาการทางด้านสังคมให้แก่บุตร ทางด้าน เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1978: 292) ได้กล่าวว่า
 การเล่นเป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตร ได้แก่ ทางด้านร่างกาย คือ การเล่น
 จะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อต่าง ๆ ให้แข็งแรงและมีประสิทธิภาพ ด้านอารมณ์ ก็จะช่วยให้บุตรได้ผ่อนคลาย
 ความตึงเครียดทางอารมณ์ ด้านความต้องการและความปรารถนา การเรียนรู้ซึ่งเป็นการทำ
 ให้บุตรได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตนเอง ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จะทำให้บุตรเกิดความคิด
 ความเข้าใจและรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ส่วนทางด้านสังคม คือการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ดังนั้น
 จะเห็นได้ว่าการเล่นมีประโยชน์ต่อบุตรอย่างยิ่ง บิดาควรจะมีการส่งเสริมการเล่นของบุตร โดยหา
 เวลาว่างเล่นกับบุตร พาบุตรออกไปเล่นนอกบ้าน สอนให้บุตรเล่นของเล่นชนิดต่าง ๆ ปล่อยให้
 บุตรเล่นเองตามลำพัง ตลอดจนจัดหาอุปกรณ์การเล่นให้เป็นไปในทางที่ส่งเสริมการเจริญเติบโต
 และพัฒนาการของบุตรเป็นระยะ ๆ และ นิตยา ประพฤติกิจ (2532: 53) ได้กล่าวว่า ควรปลูก
 ฝังให้บุตรมีความสนใจในหนังสือ เนื่องจากบุตรในช่วงอายุ 3-6 ปีนั้น จะเริ่มเข้าใจเรื่องราวที่
 ปรากฏในหนังสือได้ รู้จักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นบิดา
 ควรจะอ่านหนังสือให้บุตรวัยนี้ได้รับฟัง เช่น การเล่านิทาน การให้ดูรูป และอธิบายพูดคุยไปด้วย
 ซึ่งการกระทำเช่นนี้บ่อย ๆ จะทำให้บุตรมีนิสัยในการอ่านหนังสือ และเป็นการพัฒนาการทางด้านสติ

ปัญญาของบุตรด้วย นอกจากนี้ บุตรในวัย 3-6 ปีนี้จะเริ่มสนใจในสิ่งต่าง ๆ จะขยายกว้างขึ้น บุตรจะเริ่มถามว่า "ทำไม" ทั้งนี้ เพราะต้องการที่จะทราบเรื่องที่ตนเองสนใจ ดังนั้น ควรจะไม่นำคำถามเมื่อบุตรถาม ซึ่งจะเป็นการจำกัดพัฒนาการด้านความคิด และการเรียนรู้ของบุตร ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ มาร์โลว์และเรดดิ้ง (Marlow and Redding, 1988: 707) กล่าวว่า บุตรวัยนี้มีความสนใจอยากรู้หรืออยากเห็นเกี่ยวกับสภาพรอบตัว ควรจะได้รับการสอนให้เข้าใจเกี่ยวกับ สภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งเมื่อบุตรสนใจสิ่งต่างๆ บิดาควรจะต้องสนใจที่จะตอบคำถามและสร้างเข้ากระจำงให้แก่บุตรด้วย

2.3 การเป็นผู้ดูแลบุตรขณะบุตรปกติและขณะบุตรเจ็บป่วย

การเลี้ยงดูบุตรในภาวะปกติ เป็นการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทางด้านร่างกายและจิตใจของบุตร ซึ่งการที่บุตรจะมีพัฒนาการทางด้านจิตใจและร่างกายนั้น บิดาจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงดูบุตรและสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของบุตรได้ เช่น การให้อาหาร การพักผ่อนนอนหลับ การขับถ่าย การรักษาความสะอาดของร่างกาย เป็นต้น ทางด้านอาหารบุตรควรจะได้รับอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ และเด็กในวัยนี้ ควรจะได้รับอาหารเสริมเช่น นม เป็นต้น ซึ่ง ไวร์เซอร์ (Weiser, 1982: 89) ได้กล่าวว่า เด็กในวัยขวบปีเป็นต้นไปจำเป็นต้องได้รับอาหารเสริมเพื่อสร้างเสริมร่างกาย เนื่องจากเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่การพัฒนาของร่างกายทุกส่วนเป็นไปอย่างรวดเร็ว และไวร์เซอร์ ยังกล่าวอีกว่า เด็กจะต้องได้รับนมวันละ 1-2 ถ้วย ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ เด็กในวัยนี้ไม่ค่อยรับประทานอาหาร เนื่องจากเด็กนั้นเป็นห่วงการเล่นมาก และจะรับประทานอาหารเมื่อหิวเท่านั้น ดังนั้นบิดาควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลเกี่ยวกับการให้บุตรรับประทานอาหารให้ตรงตามเวลาด้วย (อมรา ภิณฺญา, 2533: 25) การพักผ่อนนอนหลับของบุตรก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กในวัยนี้ บุตรต้องนอนหลับอย่างต่ำวันละ 10-11 ชั่วโมง และนอนหลับกลางวัน ๆ ละ 1 ชั่วโมง (ประมวล คิดค้นสิน, 2532: 114; ประสาร กิพย์ธารา, 2521: 86) ดังนั้นบิดาควรมีบทบาทในการให้บุตรเข้านอนตั้งแต่หัวค่ำเพื่อสุขภาพและเพื่อให้บุตรติดเป็นนิสัย และนอกจากนี้บิดาควรฝึกให้บุตรขับถ่ายปัสสาวะก่อนเข้านอนด้วย ซึ่งที่นอนของบุตรนั้นควรจะต้องได้รับการทำความสะอาดอย่างน้อย 2-3 ครั้งต่อหนึ่งสัปดาห์ และเมื่อบุตรเข้านอนแล้ว บิดาควรเป็นคนขับกล่อมให้บุตรหลับ โดยการเล่านิทานหรือร้องเพลงเพื่อให้บุตรเกิดความรักและความผูกพันกับบิดาอีกด้วย (อารี เพชรพุด, 2528: 175) และในขณะที่บุตรพวดันหรือส่งตั้งต้นในตอนกลางคืนนั้น บิดาจะต้องหิวและรีบลุกขึ้นไปดูบุตรรวมกระทั่งการปลอบโยนบุตรเพื่อให้บุตร

หลับต่อได้อีกด้วย ส่วนการรักษาความสะอาดของร่างกายบุตรนั้น บุตรควรจะต้องได้รับการทำความสะอาดชำระร่างกายให้สะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง ซึ่งบิดาควรจะต้องคอยดูแลให้บุตรอาบน้ำให้ตรงตามเวลา และนอกจากชำระความสะอาดของร่างกายแล้ว อวัยวะส่วนอื่น ๆ เช่น ฟัน ก็ควรได้รับการทำความสะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้งเช่นกัน เนื่องจากฟันเป็นอวัยวะที่สำคัญมากในการบดเคี้ยวอาหาร / ซึ่งบุตรในวัยนี้มักจะรับประทานอาหารที่มีน้ำตาลมากซึ่งจะมีผลเสียต่อฟัน ดังนั้นควรจะต้องให้ทำความสะอาดฟันก่อนบุตรเข้านอนทุกครั้งเพื่อป้องกันฟันผุ (กิติกร มีทรัพย์, 2533: 28-29; ฉวีวรรณ จุฬานนท์ และคณะ, 2519: 215; วันษา ธนามี, 2533: 78-79) และ นอกจากนี้ บิดาควรจะต้องดูแลบุตรให้สวมเสื้อผ้าที่เหมาะสมกับสภาพอากาศอีกด้วย

ส่วนการเลี้ยงดูบุตรในขณะที่เจ็บป่วยนั้น รวมถึงการสังเกตอาการของบุตรก่อนที่บุตรจะเจ็บไข้ได้ป่วยลงไป ทั้งนี้ แม้ว่าเด็กในวัยนี้จะมีภูมิคุ้มกันโรคแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีโอกาสเจ็บป่วยได้ง่าย ดังนั้น บิดาจึงต้องสังเกตอาการพฤติกรรมของบุตรที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ หงุดหงิด ร้องกวน ซึมไม่ค่อยเล่นเหมือนปกติ หรือนอนมากผิดปกติ ตัวร้อนเป็นไข้ เบื่ออาหาร และน้ำ ใจ เป็นผดผื่นตามตัว เป็นต้น ซึ่งถ้ามีอาการผิดปกติดังกล่าว บิดาควรจะพาบุตรไปพบแพทย์โดยเร็ว และควรจะทราบเกี่ยวกับอาการและรับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวต่อบุตรสามเจ็บป่วยด้วย นอกจากนี้ทั้งบิดาและมารดาควรจะต้องติดตามดูอาการเจ็บป่วยของบุตรอย่างใกล้ชิดด้วย เนื่องจากบุตรอาจเกิดอาการหวัดผื่นเมื่อต้องไปหาหมอ หรือเข้าโรงพยาบาล ซึ่งบิดาและมารดาควรจำเป็นที่จะต้องอยู่ใกล้ชิดกับบุตรขณะเจ็บป่วยด้วย (อมรา ภิฤต, 2533: 28)

2.4 การเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองอันตรายให้แก่บุตร

ลินน์ (Lynn, 1974: 103) กล่าวว่า บิดามีบทบาทเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว ซึ่งผู้เป็นบิดานั้นจะมีความแข็งแรง ฉะนั้นควรจะให้บุตรมีความรู้สึกว่าเป็นที่คอยปกป้องภัยอันตรายให้แก่บุตร ซึ่งหน้าที่ของบิดาที่ให้การปกป้องบุตรมี 3 ประการ คือ

1. คุ้มครองให้ปลอดภัยจากการคุกคามจากสิ่งที่น่ากลัว นำหวาดหวั่นทั้งในบ้านและนอกบ้าน
2. ปกป้องให้หลุดจากการเป็นลูกติดแม่
3. ปกป้องมิให้บุตรมีความเจ็บป่วยที่อาจเกิดขึ้นได้

ส่วนบทบาทของการปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตรนั้น หมายถึง การดูแลป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่บุตร ซึ่งอันตรายเหล่านั้น ได้แก่ อุบัติเหตุซึ่งมีมากมายทั้งภายในและภายนอกบ้าน อาจเกิดจากสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันภายในบ้าน ของมีคมต่าง ๆ ของใช้ประจำตัวบุตรหรือของเล่น เช่น กาน้ำร้อน ปลั๊กไฟฟ้า น้ำยาสารเคมีต่างๆ เป็นต้น (โสฟิน สุวรกุล, 2535: 28) ดังนั้น บิดาควรจะต้องคอยระมัดระวังสิ่งของต่าง ๆ ภายในบ้าน ถ้าสิ่งใดเป็นอันตรายต่อบุตรก็ควรจะนำออกไป และสิ่งใดชำรุดก็ควรจะจัดแจงซ่อมให้เรียบร้อย และนอกจากนี้บิดาควรจะบอกหรืออธิบายให้บุตรเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งรอบตัวว่าสิ่งใดมีอันตรายหรือสิ่งใดไม่มีอันตราย และบอกแนวทางในการปฏิบัติต่อสิ่ง ๆ นั้นด้วย ซึ่งบทบาทของบิดาในการป้องกันอุบัติเหตุให้กับบุตรนั้นมีดังนี้ (ประพุก ศิริบุญ, 2532: 133-135)

1. ควรดูแลในขณะที่บุตรหลับ ให้ถูกสุขลักษณะท่าทาง ควรระวังไม่ให้บุตรนอนทับจุกตนเองจนหายใจไม่ออก นอกจากนั้น ที่นอนของบุตรก็ควรจะต้องแห้งพอประมาณด้วย
2. ไม่ทิ้งบุตรไว้คนเดียวไม่ว่าที่ไหนหรือเวลาใด เพราะอุบัติเหตุอาจเกิดขึ้นได้เสมอ เช่น ไม่ทิ้งบุตรไว้ที่ใกล้สายไฟฟ้า ใกล้กับของมีคมต่าง ๆ
3. สิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายเช่น กระจดุม เข็มกลัด เศษสตางค์ กระจดก้น กาน้ำร้อน และสารเคมีต่าง ๆ ปลั๊กไฟฟ้า เป็นต้น ควรเก็บให้เรียบร้อย ไม่ควรเก็บไว้ใกล้มือบุตรหีบงาย
4. ของเล่นของบุตร ควรเลือกชนิดที่สีไม่ลอก ไม่มีสารตะกั่ว ไม่คมแตกหักง่าย หรือขนาดเล็กจนเกินไปจนเอาเข้าปากได้
5. ควรสอนให้บุตรเข้าใจถึงอันตรายต่าง ๆ ถึงแม้ว่าบุตรยังไม่เข้าใจคำสอนทั้งหมด

ความเจ็บป่วยที่อาจเกิดขึ้นได้กับเด็กในวัยนี้ มักเป็นโรคที่เกี่ยวกับทางเดินหายใจและทางเดินอาหาร ซึ่งมักจะเกิดจากการติดเชื้อ บางโรคสามารถป้องกันได้โดยการให้วัคซีน เพื่อให้ร่างกายได้สร้างภูมิคุ้มกัน อาจให้โดยการฉีดหรือรับประทานยา ได้แก่ วัคซีน คอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ ไทฟอยด์ หัด หัดเยอรมัน และคางทูม สำหรับอหิวาตกโรคให้ฉีดวัคซีนเมื่อมีโรคระบาด ส่วนวัคซีนโรคตับอักเสบบีชนิดนี้ ยังไม่ค่อยได้ฉีดกันอย่างแพร่หลายนัก (อมรา ภิญาญ, 2533: 29) ดังนั้นบิดาจะต้องเข้าใจว่าจะต้องพบุตรไปสถานที่บริการตามวันและเวลาที่นัด ถ้าบุตรมีไข้ก็ต้อง

รอให้หายเป็นปกติเสียก่อน แล้วจึงพาไปรับภูมิคุ้มกันตามวันที่กำหนด ส่วนโรคที่ไม่สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีนนั้น ได้แก่ ปลอดภัยเสป ไข้หวัด ฯลฯ ซึ่งโรคที่เกิดได้เสมอคือ ไข้หวัด ดังนั้น บิดาจะต้องป้องกันมิให้บุตรป่วยเป็นโรคหวัดได้ โดยการบำรุงร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ ไม่พาบุตรไปในชุมชนแออัด และเมื่อบุตรป่วยเป็นไข้หวัดแล้วควรจะรักษาให้หายขาดเพื่อป้องกันมิให้ลุกลามจนกลายเป็นโรคปอดบวม (Waechter, Phillips and Haladay, 1985: 737, 753-754) และนอกจากนี้เวลาเมื่อบิดาเจ็บป่วยเป็นโรคที่สามารถติดต่อได้ ก็ควรจะพยายามอยู่ห่าง ๆ จากบุตร พร้อมทั้งอธิบายให้บุตรเข้าใจถึงโรคดังกล่าวด้วย

2.5 การเป็นสื่อกลางของครอบครัวและสังคม

จากทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวของพาร์สัน พบว่า บิดาจะเป็นผู้ที่ทำงานนอกบ้านทำให้รู้เรื่องราวต่าง ๆ นอกบ้านได้ดีกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ดังนั้นบิดาจึงต้องนำสังคมภายนอก กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมเข้ามาให้สมาชิกในครอบครัวได้สัมผัสและเป็นสื่อกลางระหว่างครอบครัวกับสังคมภายนอก (Baldwin, 1967: 564-565) ซึ่งบิดาเองจะต้องเป็นผู้ที่พาบุตรออกไปสัมผัสกับเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาของเจลีเยว บุรีภักดี และคณะ (2526: 56) พบว่า บิดาเป็นที่ปรึกษาและเป็นพี่ของมารดาและบุตร ดังนั้นบิดาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ภายนอกเป็นอย่างดี และจะต้องนำความรู้ดังกล่าวเข้ามาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นั้นได้ ซึ่งนอกจากนี้ บิดายังต้องปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับมารดาที่เกิดขึ้นกับการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับบุตรที่พบบ่อยมาก ได้แก่ บุตรมักจะเล่นจนลืมเวลารับประทานอาหาร เมื่อบุตรโกรธมักจะเกิดจากการถูกขัดใจ ดังนั้นบิดาควรจะอธิบายถึงเหตุผลต่าง ๆ ให้บุตรเข้าใจ และลงโทษบุตรอย่างมีเหตุผลรวมถึงอธิบายให้บุตรเข้าใจว่าเพราะอะไรถึงถูกลงโทษ และนอกจากนี้บุตรมักจะเสียใจหรือน้อยใจบิดาควรจะต้องเป็นผู้ที่ปลอบโยนอธิบายถึงสาเหตุและเหตุผลต่าง ๆ ที่เป็นไปเช่นนั้นด้วย

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา

ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาสามารถแยกได้เป็นปัจจัยต่าง ๆ คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางประชากร

ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา ได้แก่

3.1.1 อาชีพและสถานภาพการทำงาน

อาชีพของชายที่เป็นบิดามีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรอย่าง ยิ่ง ทั้งนี้ยังต้องพิจารณาถึงอาชีพและสถานภาพการทำงานของภรรยาด้วย ซึ่งเนื่องจากตัวแปรดังกล่าวทั้งสองตัวมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจากการศึกษาของระพีพรรณ ทุ่นพานิช (2519: 39-41) พบว่า ในเขตเมืองชายที่เป็นบิดาและภรรยามักจะทำงานที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน เช่น ชายที่ประกอบอาชีพวิชาชีพจะมีภรรยาประกอบอาชีพเดียวกันสูงกว่าภรรยาอาชีพอื่น ๆ และ เกื้อวงศ์บุญสิน (2534: 18) ก็ได้พบว่า ชายที่เป็นบิดาและภรรยาจะประกอบอาชีพที่สอดคล้องสัมพันธ์กันสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพวิชาชีพและค้าขายนั้น พบว่าทั้งชายและภรรยาจะทำงานด้วยกันทั้งคู่ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเกี่ยวพันกับการเลี้ยงดูบุตรด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรนั้นส่วนใหญ่จะเป็นของภรรยา ซึ่งถ้าภรรยาประกอบอาชีพค้าขายหรือทำกิจการของตนเองอยู่ที่บ้านนั้น ย่อมจะแสดงบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นในทำนองเดียวกันชายที่ประกอบอาชีพค้าขาย หรือประกอบอาชีพที่เป็นกิจการของตนเองแล้วย่อมจะแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่า ชายในกลุ่มวิชาชีพ หรือบริหาร ซึ่งมีเวลาการทำงานตายตัว และต้องออกไปกอบกิจการนอกบ้าน ซึ่งทำให้บทบาทในด้านการดูแลบุตรก็ลดลงด้วย

ส่วนทางด้านสถานภาพการทำงานนั้น ชายที่มีสถานภาพที่เป็นลูกจ้างไม่ว่ารัฐบาลหรือเอกชนนั้น มักจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อยกว่า ชายที่มีสถานภาพเป็นนายจ้าง ซึ่งชายที่มีสถานภาพเป็นนายจ้างนั้น ส่วนมากมักจะประกอบกิจการเป็นของตนเอง ซึ่งย่อมมีเวลาปลีกตัวหรือลางานเพื่อมาดูแลบุตรได้ง่ายกว่า ซึ่งจากการศึกษาของ พีค (Peek, 1975: 17-25) พบว่า ชายที่ประกอบอาชีพที่อยู่กับบ้านซึ่งได้แก่ เกษตรกรรม และธุรกิจต่างๆ ที่สามารถประกอบกิจกรรมได้ที่บ้าน จึงมีเวลาในการดูแลบุตรมากกว่ากลุ่มชายที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่ต้องออกนอกบ้านเช่น อุตสาหกรรม หรืออาชีพอื่น ๆ

3.1.2 อาชีพและสถานภาพการทำงานของภรรยา

ในสังคมปัจจุบันนี้ การที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านนั้น เป็นการทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ครอบครัวมีความสามารถที่จะดำรงชีพในสังคมได้อย่างเป็นสุข แต่ในขณะเดียวกันนั้นภรรยาที่เป็นมารดานั้น ก็จะลดบทบาทในการดูแลบุตรลง (Desai et al, 1989: 547) ดังนั้น ชายที่เป็นบิดาจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาของ เตือนใจ อินทุโสมา (2517: 63-64) ปรากฏว่า ชายที่ภรรยาทำงานอยู่ในบ้านจะมีโอกาสเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองน้อยกว่า ชายที่ภรรยาทำงานนอกบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อภรรยาอยู่กับบ้านแล้ว บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของชายก็จะลดลง ส่วนทางด้านสถานภาพการทำงานของภรณานั้น ก็มีลักษณะสอดคล้องกับอาชีพของภรรยาด้วย กล่าวคือ ชายที่ภรรยามีสถานภาพเป็นลูกจ้างต่าง ๆ จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่า ชายที่ภรรยามีสถานภาพเป็นนายจ้างและผู้ทำงานให้กับครอบครัว ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ เกื้อ วงศ์บุญสิน (2534: 27-28) พบว่า สตรีในกรุงเทพมหานครที่มีสถานภาพเป็นนายจ้างและผู้ทำงานให้กับครอบครัว เช่น อาชีพด้านการค้า ผู้จัดการและผู้บริหารต่าง ๆ จะเลี้ยงดูบุตรมากกว่าสตรีที่เป็นลูกจ้าง เช่น อาชีพบริการ ช่างค้าขาย เกษตร เป็นต้น ซึ่งเหตุผลมีลักษณะเดียวกับอาชีพของภรรยา กล่าวคือ ภรรยาที่เป็นลูกจ้าง ก็จะมีเวลาดูแลบุตรน้อยมาก ดังนั้น ชายที่เป็นสามีก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้น

จึงสรุปได้ว่า ชายที่ภรรยาเป็นลูกจ้างต่าง ๆ จะมีการเลี้ยงดูบุตรมากกว่า ชายที่ภรรยาเป็นนายจ้างและทำงานให้กับครอบครัว

3.1.3 รายได้ของครัวเรือน

รายได้เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการดูแลบุตร เนื่องจากรายได้เป็นตัวแปรเชิงเศรษฐกิจของครอบครัว ทั้งยังเป็นองค์ประกอบในการใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อให้วิถีการดำรงชีวิตนั้นดีขึ้น ดังนั้น ครอบครัวที่มีรายได้สูงย่อมที่จะเลี้ยงดูบุตรให้ได้มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าครอบครัวที่มีรายได้น้อย ซึ่งครอบครัวที่มีรายได้ของครัวเรือนสูงแล้วก็ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนทำงานนอกเวลาทำเพิ่มขึ้น เวลาที่ใช้อยู่กับลูกก็จะมากขึ้นด้วย ซึ่งเมอร์ฟี (Murphy, 1986: 43) ได้กล่าวว่า ชายที่เป็นบิดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนปานกลางและสูง มักจะมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่เป็นบิดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนต่ำ ซึ่ง

สอดคล้องกับการศึกษาของ สุวรรณี ศรีจันทร์ธาดา (2527: 72) พบว่า ชายที่มีรายได้น้อยจะมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าชายที่มีรายได้น้อย ส่วนการศึกษาของ ประภาวรัตน์ ทวีเกียรติตระกูล (2528: 72) พบว่า บิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนต่ำจะมีการรับรู้ต่อบทบาทของการเป็นบิดาแตกต่างไปจากบิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนสูง โดยที่ชายที่มีรายได้ในครัวเรือนสูงขึ้นไป จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นด้วย และ นุชรา บุญนก (2531: 49) ศึกษาพบว่า บิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนสูง จะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตร มากกว่าบิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนต่ำกว่า ดังนั้นจากผลงานวิจัยที่ผ่านมาพบ ว่า ชายที่เป็นบิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนสูงขึ้นไป มักจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าชายที่เป็นบิดาที่มีรายได้ในครัวเรือนต่ำกว่า

2. ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางด้านสังคมที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา ได้แก่

3.2.1 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาจะเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ของบุคคลที่จะจัดประสบการณ์ใหม่ให้แก่ตนเอง การศึกษาจึงเป็นกระบวนการในการสร้างความเจริญงอกงามให้เกิดกับบุคคลต่อเนื่องกันไปเพื่อช่วยให้มีความรู้ความสามารถขึ้นกว่าเดิม (สนธิ คชสิทธิ์, 2527: 6) นอกจากนี้การศึกษายังเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้สึกริเริ่มคิด ทักษะในการทำอะไรอย่าง รวมทั้งมีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษาจะช่วยให้บุคคลรู้จักใช้ความคิด การตัดสินใจ รู้จักใช้กระบวนการทางปัญญาอย่างมีเหตุผล ตลอดจนทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ดังนั้นผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสในการพัฒนาด้านความคิดและการปฏิบัติมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ซึ่งเช่นเดียวกับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา ระดับการศึกษาก็จะเป็นตัวก่อให้เกิดพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งจากการศึกษาของ สุวรรณี ศรีจันทร์ธาดา (2527: 72) พบว่า บิดาที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าบิดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ และในทำนองเดียวกัน เพ็ญศรี พิษัยสนธิ และคณะ (2531: 45) ศึกษาพบว่า บิดาที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลบุตร

ได้มากกว่าบิดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ และนอกจากนี้ นุชรา บุญนก (2531: 48) ได้กล่าวว่าบิดาที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีการปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนได้ดีกว่าบิดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ และ โสพิน สุวรกุล (2535: 76) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาของบิดานั้นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในวัยขวบปีแรก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของ วิลาวณิชย์ ศรีสวัสดิ์ (2531: 76) พบว่า บิดาที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ซึ่งกล่าวได้ชายที่เป็นบิดาที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่เป็นบิดาที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

ดังนั้น กล่าวได้โดยสรุปว่า ชายที่มีระดับการศึกษาสูง ย่อมจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า

3.2.2 แบบของครอบครัว

ในสังคมปัจจุบันนี้ สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เนื่องจากภาวะต่าง ๆ ในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเหตุผลหลักก็คือสภาวะทางเศรษฐกิจ เพราะการมีครอบครัวใหญ่นั้นสิ้นเปลืองมาก นอกจากนี้ครอบครัวเดี่ยวยังมีความเป็นอิสระ แต่จะต้องห่างเหินกับญาติพี่น้อง ดังนั้นบทบาทของชายจึงต้องมีเพิ่มมากขึ้นในการจะเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจ เอาใจใส่ดูแล ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของครอบครัวตลอดทั้งมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ซึ่งผิดกับครอบครัวขยายซึ่งมีญาติพี่น้อง ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ต่างก็ช่วยกันทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กแทนชายได้ (โสพิน สุวรกุล, 2535: 34) ดังนั้นจำนวนผู้อาศัยในครัวเรือนจะมีผลต่อการปฏิบัติบทบาทของชายที่เป็นบิดาในการเลี้ยงดูบุตร จากการศึกษาของ สำเนียง แฉิมสอาด (2529: 84) พบว่า บิดาที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วน วิลาวณิชย์ ศรีสวัสดิ์ (2531: ๒) พบว่า บิดาที่มีแบบครอบครัวแตกต่างกันมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่บิดาที่มีครอบครัวเดี่ยว จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตร มากกว่าชายที่มีครอบครัวแบบขยาย

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าชายที่มีแบบของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ย่อมมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีแบบของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย

3.2.3 การช่วยงานบ้าน

การช่วยงานบ้านของชายเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าเรื่องดังกล่าวทั้งคู่มักจะควบคู่กันไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าถ้าชายมีส่วนช่วยในการทำงานบ้านมาก ก็ย่อมมีส่วนในการเลี้ยงดูบุตรมากด้วยเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาของ แคมเบลล์ และฟาร์คัส (Cambell, 1970 and Farkas, 1976) ได้ศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูบุตรของคู่สมรส ซึ่งพบว่า ชายที่เป็นบิดาส่วนใหญ่ที่รับภาระงานต่าง ๆ ภายในบ้าน ก็จะเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดูบุตรด้วย (อ้างใน เคอห์นเพ็ญ วอนเพ็ชร, 2536: 26) นอกจากนี้ เกอร์เคน และโกปัว (Geerken and Gove, 1983: 127) ได้ทำการศึกษาพบว่า คู่สมรสที่มีบุตรที่ยังอยู่ก่อนวัยเรียนนั้น ภรรยาจะต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ต้องทำงานบ้าน ซึ่งในรายละเอียดของงานวิจัย พบว่า ฝ่ายชายนั้นถ้าไม่ช่วยงานบ้านแล้ว ก็จะไม่ทำอะไรเลยที่เกี่ยวกับการดูแลบุตรในตอนเช้า ในขณะที่ภรรยาจะต้องตื่นเช้ากว่าเดิมเพื่อจะต้องทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับบุตรและงานบ้าน แต่อย่างไรก็ดีในตอนเย็นชายก็จะรับภาระงานบ้านรวมถึงภาระในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ดังนั้น กล่าวได้ว่าชายที่มีส่วนร่วมในการช่วยงานบ้านมากก็จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากด้วยเช่นกัน

3.3 ปัจจัยทางประชากร

ทางด้านปัจจัยทางประชากรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา คือ

3.3.1 จำนวนบุตร

ชายที่มีบุตรมากย่อมมีอุปสรรคในการเลี้ยงดูมากกว่าชายที่มีบุตรน้อย ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนบุตรน้อย ชายที่เป็นบิดาย่อมที่จะดูแลและให้เวลาได้ใกล้ชิดกว่าบิดาที่มีบุตรมาก ซึ่งจากการศึกษาของ เพ็ญศรี พิชัยสนิท และคณะ (2531: 45) พบว่า บิดาที่มีบุตรมากจะทำให้การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น ด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น เนื่องจาก บิดาที่มีบุตรมากย่อมที่จะต้องหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเวลาที่ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรก็จะน้อยลง ดังนั้น สรุปได้ว่า ชายที่มีบุตรน้อยก็จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีบุตรเป็นจำนวนมาก

3.3.2 อายุของบิดา

อายุเป็นสิ่งที่บอกได้ถึงควมมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีผลให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อเหตุการณ์ หรือสภาวะแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม ชายที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ จะมีอารมณ์และความมั่นคงทางจิตใจดีกว่าระยะวัยรุ่น (เช็ยรศรี วิวิธศิริ, 2527: 44) และมีการปรับตัวรวมทั้งมีความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติเลี้ยงดูบุตรได้ดีกว่าชายที่มีอายุน้อยกว่า จากการศึกษาของ สุวรรณี ศรีจันทร์ธาดา (2527: 72) พบว่า บิดาที่มีอายุ 21-30 ปี และสูงกว่า จะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าบิดาที่มีอายุ 20 ปีและต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เพ็ญศรี พิษยสนิถ และคณะ (2531: 45) พบว่า บิดาที่มีอายุมากจะมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรีนนดีกว่าบิดาที่มีอายุน้อยกว่า และ สำเนียง แฮ่มสอาด (2529: 85) ก็พบว่า บิดาที่มีอายุสูงกว่า 30 ปี จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรทารกสูงกว่าบิดาที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี

ดังนั้น อายุของชายที่เป็นบิดาจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างในการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งชายที่มีอายุมากน่าจะจะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าชายที่มีอายุต่ำกว่า

3.3.3 ระยะเวลาสมรส

ระยะเวลาการมีส่วนร่วมสำคัญต่อชายบิดาในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากชายที่มีระยะเวลาในการสมรสสั้น ก็จะต้องรับภาระหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวให้ปึกแผ่น ดังนั้น บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่มีระยะเวลาในการสมรสสั้นก็จะลดลง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สมบูรณ์ ศาลสาวิวัน (2526: 185) พบว่า บิดาที่เพิ่งจะแต่งงานนั้น จำเป็นที่จะต้องหาเลี้ยงครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น รวมถึงค่าใช้จ่ายของบุตรที่เพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้น บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรนั้น จะตกเป็นของมารดาหรือญาติเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า ชายที่มีระยะเวลาสมรสไม่นาน น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรสูงกว่าชายที่มีระยะเวลาในการสมรสต่ำกว่า

3.3.4 ผู้ดูแลบิดาในวัยเด็ก

ประสบการณ์การได้รับการเลี้ยงดูในวัยเด็กก็มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของชายที่เป็นบิดา ทั้งนี้เนื่องจากเด็กมีพัฒนาการทางด้านความคิดเห็นมาจากสิ่งที่ได้พบเห็น และอยู่ในความทรงจำจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (Hurlock, 1978: 495) ซึ่ง

วัฒนธรรมของครอบครัวที่มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ก็คือ การเลี้ยงดูบุตร (จรัญ พรหมอัฐ, 2526: 26) ดังนั้น กล่าวได้ว่า บุตรจะเกิดการเรียนรู้ในการเลียนแบบบิดาได้นั้น บิดาควรมีการเลี้ยงดูบุตรตลอดเวลาเพราะจะทำให้บุตรมีโอกาสเรียนรู้ และเลียนแบบอย่าง จากบิดามาเป็นแรงเสริมของตนเอง ดังนั้น กล่าวได้ว่า ชายที่มีบิดาเป็นผู้ดูแลตั้งแต่เด็กด้วยนั้น ก็ย่อมจะแสดงบทบาทดังกล่าวต่อบุตรของตนเองด้วย ซึ่งจากการศึกษาของ โสพิน สุวกุล (2535: 77-78) พบว่า บิดาที่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อและแม่ในวัยเด็ก ก็จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากด้วยเช่นกัน ดังนั้น กล่าวได้ว่าชายที่ได้รับการเลี้ยงดูในวัยเด็กโดยทั้งบิดาและมารดา ย่อมจะมีส่วนในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ได้มีบิดาเป็นผู้เลี้ยงดูในวัยเด็ก

สมมติฐานการศึกษา

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อค้นพบต่าง ๆ ที่ได้แสดงรายละเอียดไว้ในหัวข้อผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น สามารถนำมาสรุปเป็นสมมติฐานการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพิสูจน์ผลการศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดา" ซึ่งมีสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานหลัก คือ ชายที่มีลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรที่แตกต่างกัน น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรที่แตกต่างกัน

สมมติฐานย่อย คือ

1. ชายที่ประกอบอาชีพส่วนตัวหรืออาชีพที่ประกอบกิจที่บ้าน น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ประกอบอาชีพที่ประกอบกิจนอกร้าน
2. ชายที่มีภรรยาประกอบอาชีพที่ประกอบกิจนอกร้าน น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีภรรยาประกอบอาชีพที่ประกอบกิจที่บ้าน
3. ชายที่มีสถานภาพเป็นนายจ้างหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีสถานภาพเป็นลูกจ้าง
4. ชายที่มีภรรยามีสถานภาพเป็นลูกจ้าง น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีภรรยามีสถานภาพเป็นนายจ้างหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว

5. ชายที่มีรายได้อันสูง น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีรายได้ในครัวเรือนต่ำกว่า
6. ชายที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
7. ชายที่มีครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มี ครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย
8. ชายที่ช่วยงานบ้าน น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่ช่วยงานบ้าน
9. ชายที่มีจำนวนบุตรน้อย น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีจำนวนบุตรมาก
10. ชายที่มีอายุมาก น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีอายุน้อยกว่า
11. ชายที่มีระยะเวลาสมรสมาก น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่มีระยะเวลาสมรสน้อยกว่า
12. ชายที่มีบิดาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดูแลตนเองในวัยเด็กด้วยนั้น น่าจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ไม่มีบิดาเป็นผู้ดูแลในวัยเด็ก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. น่าจะทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเศรษฐกิจ สังคม และประชากร กับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเห็นความแตกต่างของชายที่เป็นบิดาที่มีภูมิหลังต่างกันว่า มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งอาจเชื่อมโยงไปสู่คุณภาพชีวิตของประชากรในอนาคต และคาดว่าผลการศึกษาที่ได้ จะช่วยเพิ่มพูนข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพของบุตรต่อไป
2. น่าจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ถึงพฤติกรรม และรูปแบบของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในกรุงเทพมหานคร

ซึ่งอาจจะช่วยให้ผู้วางแผนหรือผู้เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบิดาและบุตรรวมถึงการพัฒนาการของเยาวชนไทยต่อไปในอนาคตด้วย ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้ น่าจะช่วยให้เกิดการเตรียมพร้อมเพื่อที่จะเผชิญปัญหาที่จะเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างรวดเร็วได้อย่างเหมาะสม

3. ช่วยเพิ่มพูนข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพของบุตรและเป็นแนวทางในการศึกษาด้านนี้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย